

Особливості граматичної структури повних питальних речень у сучасному французькому літературному тексті (на матеріалі творів Ф.Бегбеде)

У статті розглядаються основні типи питальних висловлювань у французькому художньому тексті. Продемонстровано, що не тільки для усного мовлення, а і для текстів французьких художніх творів сучасних авторів характерними є питання із прямим порядком слів.

Ключові слова: повні питальні речення, граматична структура, порядок слів, інверсія, інтерогативний мовленнєвий акт.

Филоненко Н.Г. Особенности грамматической структуры полных вопросительных предложений в современном французском литературном тексте (на материале произведений Ф.Бегбеде). В статье рассматриваются основные типы вопросительных высказываний во французском художественном тексте. Показано, что не только для устной речи, а и для текстов французских художественных произведений современных авторов характерны вопросы с прямым порядком слов.

Ключевые слова: полные вопросительные предложения, грамматическая структура, порядок слов, инверсия, интеррогативный речевой акт.

Filonenko N. G. Grammar structure peculiarities of total questions in French modern literary works (based on F.Begbeder works). This article is a comprehensive study of the main types of the interrogative utterances in French literary text. It is demonstrated that not only spoken language is characterized by the direct order of words in questions but the texts of French works of modern literary too.

Key words: total question, grammar structure, order of words, inversion, interrogative act of speech.

Сучасні лінгвістичні дослідження спрямовані на вивчення усієї палітри мовних засобів, які слугують для вираження комунікативних інтенцій автора. У комунікативно-прагматичному аспекті питальні висловлювання мають особливий статус не тільки як об'єкт дослідження лінгвіста, а як філософсько-лінгвістичний конструкт з реальними і потенційними функціями, ілокутивною логікою і перлокутивною ефективністю, тобто із цілим комплексом характеристик й індикаторів, вивчення яких не може обмежуватися тільки лінгвістичною наукою. Питальні речення французької мови широко досліджувалися іноземними і вітчизняними вченими [Вишнівецька 2005; Ліндстрем 2003; Bally 1950; Wagner, Pinchon 1998].

Метою статті є виявлення тенденцій у змінах граматичних структур питання і формулювання основних закономірностей формування питальних речень у художніх творах сучасного французького письменника Ф.Бегбеде.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: установити основні типи повних питальних речень, проаналізувати їх функції у текстах художніх творів французького письменника Ф.Бегбеде у залежності від встановлених типів.

Предметом є структурні та функціональні особливості повних питальних речень у художніх текстах творів Ф.Бегбеде.

Об'єктом дослідження є повні питальні речення у текстах романів Ф.Бегбеде.

Будь-який сучасний підхід у вивченні питальних висловлювань виходить на рівень мовленнєвих актів та теорії дискурсу. Основними проблемами питального висловлювання є факт його поширення за межі речення, або фрази, існування специфічних морфологічних і синтаксичних правил, тобто форми, а також наявність (або відсутність) просодичних компонентів (специфічної інтонації). Таким чином, питальне висловлювання може розглядатися як комплекс питальної форми та «інтерогативного мовленнєвого акту» [Є.Ліндстрем 2003, с.36].

Традиційні граматичні дослідження питальних речень французької мови поділяють їх на два основних опозиційних типи: повне питання (*interrogation totale*) і часткове питання (*interrogation partielle*) [Гак 2000, с.370; Ducrot, Anscombe 1981, с.5; Wagner, Pinchon 1998, с.447]. Ш.Баллі, спираючись на цих два типи і базуючись на своїй теорії диктума і модуса пропонує розрізняти чотири типи питальних речень: питальні диктальні часткові, питальні диктальні повні, питальні модальні часткові, питальні модальні повні [Баллі 1950, с.39]. Ці відомі класифікації беруть за основу питання як інтерогативний мовленнєвий акт.

В.Г.Гак пропонує класифікацію, де враховується питальна форма і просодичні засоби [Гак 2000, с.378]. Р.Вагнер і Ж.Піншон також досліджують формальні засоби утворення питання, не відкидаючи двох відомих раніше типів часткового і повного питань [Wagner, Pinchon 1998, с 440].

Ускладнення дослідження питальних висловлювань спричинюється різноманітністю їх функцій в залежності від типу інтеракції між адресатом і адресантом. Теорія мовленнєвих актів [Гордон, Лакофф 1985, с. 294; Kerbrat-Orecchioni 1991, с.97) розглядає питальне висловлювання як мовленнєву дію, спрямовану на отримання мовцем невідомої йому інформації. Крім запитування інформації, питальне висловлення має низку інших комунікативних функцій [Є.Ліндстрем 2003, с.45]. Однак неможливо не помітити певну опозицію між функціями питальних висловлювань в усному та в писемному мовленні [Wagner, Pinchon. с. 448]. Логічним є припущення, яке підтверджується багатьма дослідженнями художніх текстів, про те, що в останніх кількість «несправжніх питань», тобто питань, в яких порушена хоча б одна з умов успішності мовленнєвого акту [Є.Ліндстрем 2003, с.68] значно переважає кількість питальних конструкцій, що мають висловлювальну перспективу.

Н.А. Шигаревська, аналізуючи питальні речення мовлення літературних і окреслюючи тенденції розвитку сучасного французького синтаксису персонажів зазначає, що для граматичної структури питальних речень характерним і навіть домінуючим та більш уживаним є прямиий порядок слів [Шигаревська 1970, с.15]. Отже, питальні висловлювання в художньому тексті і в усному мовленні мають відмінні прагматичні характеристики. У художньому тексті відбувається нейтралізація питального значення [Шабат 2001, с 55], зняття статусу питання з питальних речень, певне синтаксичне знецінення їх граматичних структур.

Поліфонічність авторського мовлення у художньому тексті ускладнює завдання дослідження функцій і значення питальних висловлювань.

Тексти творів сучасного французького автора Фредеріка Бегбеде втягують читача у своєрідну сюрреалістичну провокаційну літературну гру. Вони відзначаються надзвичайною кількістю і різноманітністю питальних висловлювань, які є ознакою діалогу. Ф.Бегбеде веде відкритий діалог з кожним читачем як із знайомою йому особою. Читачу залишається лише здогадуватися про фіктивність, або реальність подій, що описуються.

Для формування питання у французькій мові існує ряд засобів, серед яких В.Г. Гак називає інтонацію, зворотній порядок слів і спеціальну лексику. Зворотній порядок слів, на думку цього вченого, може бути представлений у французькій мові трьома типами інверсії: проста інверсія з займенником у ролі підмета, проста інверсія з іменником-підметом і складною інверсією. У спеціальній питальній лексиці виокремлюється питальні частки *est-ce*, *n'est pas que* і питальні слова *qui*, *que*, *quoi* (займенники), *où*, *quand*, *comment*, *combien*, *pourquoi* (прислівники) *quel* (детермінант) [Гак 2000, с.372]. Серед форм питальних висловлювань, які обирає для вираження думки Ф.Бегбеде найуживанішими є повні питання, що потребують негативної або позитивної відповіді. Повні питання у творах цього автора висловлені у таких формах:

1. Повні питання, складені за допомогою звороту *est-ce que*;
2. Повні питання із простою інверсією;
3. Повні питання із складною інверсією;
4. Повні питання з прямим порядком слів та знаком питання.

Досліджуючи приклади питань з інверсією, відзначимо, що у текстах творів Ф.Бегбеде автором найчастіше вживаються питальні речення із простою інверсією, де підмет виражається особовим прийменником. У повних питаннях із простою інверсією у творах Ф.Бегбеде підмет виражений тільки прийменниками. Наприклад: “*Ne pourrais-je pas gagner plus d'argent en travaillant beaucoup moins?*” [Begbeider 1994, с.22]. Натомість для повних питань із складною інверсією у творах “*L'amour dure trois ans*” та “*Vacances dans le coma*” характерне вираження підмета не тільки за допомогою анафоричних особових прийменників, а й іменником. Цікавим є факт, що повні питання із складною інверсією відсутні у творі “*99 francs*”.

Повні питання, сформованих за допомогою звороту *est-ce que* є менше уживаними в текстах творів Ф.Бегбеде порівняно із повними питаннями в основі яких лежить інверсія. Цей специфічний зворот не може вважатися

членом речення, адже він не виконує спеціальних синтаксичних функцій, а наявний тільки у ролі службової частки для формування питання. Проте, спільним для цих двох типів є кількісна перевага вживання особових прийменників у якості підмета відносно підмета-іменника.

Повні питання, позначені тільки знаком питання без інверсії або звороту *est-ce que*, з прямим порядком слів переважають у творах цього письменника. Така поширеність цього типу питань у текстах творів Ф.Бегбеде повністю підтверджує думку В.Г.Гака, який відзначив, що для сучасної французької мови притаманним є формування питань з прямим порядком слів за допомогою специфічних слів, таких як *non ?*, *oui ?*, *quoi ?*, *pas vrai ?*, *hein ?* [Гак 2000, с. 371]. Наприклад: “*C’est beau comme parabole, non?*” [Begbeider 2002, с.141]. Крім наведених слів наявним є англіцизм “ОК” у кінці речення, часто уживаний Ф.Бегбеде у питальнотвірній функції: “...*c’est un couturier qui a fait une parfume dans une boîte de conserve...OK?*” [Begbeider 1994, с.65]. Характерними, але не частими, є еліптичні конструкції, які також є ознакою усного мовлення: “*Pour me surveiller?*” [Begbeider 1994, с.149]. У цьому випадку йдеться про “мовленнєву іллокутивну економію” [Вишнівецька 2005, с.14].

Питальні висловлювання у текстах художніх творів Ф.Бегбеде є репліками наратора, що створюють ілюзію розмови з читачем, певного діалогу і перетворюють текст художнього твору на діалогізований наративний монолог [Шмид 2003, с.105]. Таким чином, у цьому художньому діалозі, що імітує усне мовлення, відбувається своєрідне спрощення формування питального речення саме завдяки відсутності інверсії. Цей феномен може пояснюватися наявністю великої кількості діалогів у текстах сучасних французьких художніх творів, прагненням автора максимально сподобити текст кінематографу, розвитком технічних засобів спілкування. Можна сказати, що реципієнт [Шмид 2003, с.39] сприймає ці питальні речення як питальні висловлювання за допомогою внутрішньо уявної інтонації, що виникає завдяки наявності знака питання в матерії тексту в кінці речення. Інтонація є універсальним засобом для висловлення питання, а всі інші засоби є допоміжними і, як показує дослідження сучасного художнього тексту, не обов’язковими.

Однією з умов вибору тієї чи іншої структури питального речення є соціолінгвістичні фактори. Підтверджується гіпотеза про те, що вибір на користь граматичної форми питання із прямим порядком слів зумовлюється віком автора (молодше 35 років) [Quillard 2001, с 64].

Результати дослідження. Особливості граматичної структури питальних висловлювань Ф.Бегбеде підтверджують тезу Н.А.Шигаревської про те, що не тільки для усного мовлення, а й навіть для текстів сучасних французьких художніх творів характерними є питання із прямим порядком слів. Отже, умови формування питання нині для усного і для писемного мовлення урівнялися. Кордони між письмовим і усним мовленням, які були встановлені у системі французької мови раніше, зараз стають менш чіткими, а мова літературного твору слідує тенденціям усного мовлення.

Перспективи подальшого дослідження. Вивчення змін у граматичних та синтаксичних конструкціях, що використовуються французькими авторами у

сучасних художніх текстах дозволяє виявити напрямки розвитку синтаксису та граматичної структури сучасної французької мови в цілому. Дослідження граматичних структур питальних речень французької мови може у набути розвитку в актуальному нині когнітивному аспекті.

Література

Вишнівецька М.О. Альтернативні питальні речення у французькій мові: структура, семантика, прагматика : автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.05 / М.О. Вишнівецька. – Київський національний лінгвістичний ун-т. - К., 2005. – 21 с.

Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка / В.Г.Гак. – М.: Добросвет, 2000. – 839 с.

Гордон Д., Лакофф Дж. Постулаты речевого общения / Д. Гордон, Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16. – М.: Прогрес, 1985. – С. 276 – 302.

Линдстрем Е. Н. Классификация русских вопросительных по форме высказываний на базе прагматически обоснованной универсальной модели : дисс... канд. филол. наук: 10.02.01 / Е.Н.Линдстрем. – Петрозаводский государственный университет. – Петрозаводск., 2003. – 189 с.

Шабат С.Т. Речення питальної модальності в сучасній українській мові / С.Т.Шабат // Мовознавство. – 2001. – № 1. – С. 53-58.

Шигаревская Н. А. Очерки по синтаксису современной французской разговорной речи / Н.А.Шигаревская. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1970. – 216 с.

Шмид В. Нарратология / Вольф Шмид. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.

Bally Ch. Linguistique générale et linguistique française. / Ch.Bally. – Berne, 1950. – 416 p.

Begbeider F. 99 francs / F. Beigbeder – P.: Editions Grasset et Fasquelle, 2002. – 282 p.

Begbeider F. Vacances dans le coma / F. Beigbeder – P.: Editions Grasset et Fasquelle, 1994. – 149 p.

Begbeider F. L'amour dure trois ans / F. Beigbeder – P.: Editions Grasset et Fasquelle, 1994. – 70 p.

Ducrot O., Anscombe J.-C. Interrogation et argumentation / Ducrot, Anscombe // Langue française Année 1981 Volume 52 Numéro 52 pp. 5-22 режим електронного доступу [http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/...](http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/)

Kerbrat-Orecchioni C. La question / C. Kerbrat-Orecchioni. – Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 1991. – 190 p.

Quillard V. La diversité des formes interrogatives: comment l'interpréter? / V.Quillard // Langage et société 2001, n° 95, p. 57-72.

Wagner R.L., Pinchon J. Grammaire du français classique et moderne / Wagner, Pinchon – Hachette Supérieur, 1998. – 687 p.